

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2006

Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus

Irma Sulkunen

Julkaisu: Kansa liikkeessä. 1987
Toim. Risto Alapuro...(et al.)
ISBN 951-26-2837-6
s. 157-175

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus

Irma Sulkunen

Organisoituminen, kansalaistuminen ja uusi sukupuoleen perustuva jako olivat toisiinsa kietoutuneita historiallisia prosesseja. Yhdessä ne muodostivat keskeisen juonteen siinä kokonaiskulttuurisessa uudelleen järjestäytymisessä, jossa suomalainen kansakunta, kansallisvaltio ja kansalaisyhteiskunta saivat hahmonsaa.

Tämän muutoksen kaikki ainekset kohtasivat toisensa raittiusliikkeessä. Siinä kohtasivat toisensa niin yhteiskunnallisten eliittien tietoiset pyrkimykset kansakunnan ja kansallisvaltion pystyttämiseksi kuin rahvaan

maailmankuvan, ihmisenäkemyksen, elämäntavan ja arkisten kanssakäymismuotojen muutokset. Sen kautta kanavoitui myös väestön järjestäytyminen uusiksi sosiaalisiksi ryhmiksi. Erityisesti työväestö, mutta 1900-luvun alussa myös keskiluokan naiset, jäsensivät juuri raittius toiminnan kautta sosiaalisen yhteenkuuluvuutensa sekä asemansa ja identiteettinsä kansalaisyhteiskunnassa. Näiden väestöryhmien järjestäytymisessä raittiusorganisaatiot olivat niin keskeisellä sijalla, että hyvällä syyllä raittiusliikettä voi luonnehtia sekä työväenliikkeen merkittävimmäksi varhaismuodoksi että myös vuosisadan vaihteen vahvimaksi naisjärjestöksi.¹

Tämän artikkelin tavoitteena on analysoida naisten roolia väestön järjestäytymisessä raittiusliikkeen kautta ja pohtia yleisemmin naisten organisoitumisen ja siihen kytkeytyneen "emansipaation" sosiaalista ja ideologista luonnetta. Hypoteesina on, että demokraattinen kansalaisuus käsite oli sukupuolen mukaisesti kaksijakoinen ja että se vaikutti juuri järjestäytymistapahtumassa.

Artikkelissa keskitytään tämän vuosisadan alkuun, erityisesti suurlakon jälkeisiin vuosiin. Tällöin naisten yhteiskunnallinen aktivoituminen voimistui tuntuvasti ja alkoi kanavoitua nimenomaan naisten erillisjärjestöihin. Tällöin myös raittiusliikkeen rooli työväestön varhaisena joukko-organisaationa päättyi ja sen luonne keskiluokan naisten yhteenliittymänä vahvistui. Samalla väistyi työväenpuolueen tavoitteita myötäillyt hyökkäävä asenne ja raittiusliike alkoi niin ohjelmassaan kuin toimintatavoissaan terävöittää profiiliaan siveellisen kasvatus: työn ja julkisen moraalinvartioinnin suuntaan. Myös virallisesti raittius toiminta määriteltiin tällöin kansalaismoraalin lujittamiseen tähtääväksi ja muita siveellisyyspyrintöjä tukevaksi kasvatustyöksi.²

SUOMEN NAINEN

Naiset raittiusliikkeessä

Kannatus

Työläisten väistyessä raittustoiminnasta liikkeen kantavaksi voimaksi nousivat keskiluokan naiset. Jo vuosisadan vaihteesta lähtien heidän osuutensa jäsenkunnasta oli ollut vahvassa kasvussa, mutta varsinainen vahdinvaihto työmiesten kanssa tapahtui vasta suurlakkomelskeitä seuranneessa järjestökentän uudelleen muovautumisessa. Tällöin naisten osuus paikallisyhdistyksissä alkoi kauttaaltaan ylittää 50 prosentin rajan. Esimerkiksi vuonna 1908 peräti 55 prosenttia Raittiuden Ystävien koko jäsenkunnasta oli naisia. Ruotsinkielisessä sisarjärjestössä naisten asema oli vielä vahvempi.

Raittiusliikkeen naisvaltaistuminen 1900-luvun alussa johtui nimenomaan kaupunkiyhdistyksissä tapahtuneesta sukupuolijakautuman muutoksesta. Maaseudulla sitä vastoin naisilla oli monin paikoin selvä ylivoima raittustoiminnassa jo ennen suurlakkoa, usein aivan yhdistysten perustamisesta alkaen.³

Paikallisyhdistysten säilyneet jäsentiedot osoittavat, että naisten aseman vahvistuminen kytkeytyi nimenomaan raittiusliikkeen keskiluokkaistumiseen. Työläisnaiset vetäytyivät raittustoiminnasta yhdessä miestovereidensa kanssa, ehkä hiukan näitä verkkaimmin, mutta kuitenkin niin täydellisesti, että vuoden 1908 jälkeen kaupunkien paikallisyhdistysten jäsenluetteloista harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta tuskin tapaa enää yhtään selkeällä työläisnimikkeellä kulkevaa naista. Nekin, jotka ehkä "objektiivisesti" ottaen lukeutuivat työväenluokkaan, ilmaisivat keskiluokan naisten tavoin sosiaalisen asemansa neitiyden tai rouvuuden nimikkeillä.⁴

Sama koski maalaisnaisia: palkolliset, torpparien vaimot ja tyttäret sekä muut tilattomat työläisnaiset lähtivät yhdistyksistä sitä mukaa kuin raittiusliike myös maaseudulla hahmottui uuteen keskiluokkaiseen, nimenomaan tilallisväestöön nojautuvaan muotoonsa.⁵

Naisten otteen lujittuminen näkyi myös luottamustehtävien uudelleen jaossa paikallistasolla. Kun sihteerin toimen hoitajina oli esimerkiksi vuosina 1891—1892 tavattu vain 31 naista, mikä merkitsi 31 prosenttia koko

sihteerijoukosta, oli naispuolisten osuus tässä tehtävässä kasvanut vuoteen 1907 mennessä 57 prosenttiin. Puheenjohtajien kohdalla kasvu oli hitaampaa: vuodesta 1892 vuoteen 1907 mennessä naispuolisten puheenjohtajien osuus nousi kuudesta prosentista 22 prosenttiin.⁶

Työläiskauden väistyminen mahdollisti keskiluokan naisille myös nousun raittiusliikkeen ideologisen suunnanmuutoksen kärkijoukoksi. Tässä suunnanmuutoksessa el varsinaisesti ollut kysymys mistään uudesta periaatteellisesta kannanmuodostuksesta, vaan pikemminkin jo alkoholikysymyksen jäsentymisvaiheessa hahmottuneen jyrkän sukupuolisidonnaisuuden paljastumisesta koko keskiluokkaisen raittiusliikkeen keskeiseksi aatesisällöksi. Uutta sitä vastoin oli se sukupuolisiveellisyyteen ja naiskysymykseen sidottu argumentaatio, jolla vaatimuksia perusteltiin, samoin kuin se puritaaninen "päättös, jolla tämä "sosialistisista tendensseistä vapautunut" raittiusohjelma esitettiin. Uusi oli myös se naiskuva, jonka raittiusliike sosiaalisessa ja ideologisessa käänteessään omaksui.

Naiskuva

Se nainen, joka vuosisadan vaihteesta lähtien, keskiluokkaisten naisten raittustoiminnan vahvistumista myötäillen, alkaa tunkeutua raittiusliikkeen äänenkannattajien ja muiden julkaisujen palstoille, ei ole enää kuten liikkeen alkuvaiheessa vain lempeä, anteeksiantava, kärsivä ja kärsivällinen uhri. Päinvastoin, kirjoituksista ja kuvaaineistosta kasvaa esiin kokonaan toisen tyyppinen, ratkaisuja tekevä, tahtova ja toimiva nainen: nainen, joka itse vastustaa aktiivisesti juoppouden kiusausta; nainen, joka on puhdas ja siveellinen; nainen, jonka perusluonto tiivistyy äidillisyyteen, uhrautuuteen ja toimeliaisuuteen.

Tämä nainen ei ilmesty kuvaan yksin, vaan hänen ominaispiirteensä hahmottuvat raittiin, ahkeran ja säästäväisen miehen erottamattomina vastapoolleina. Nämä yhdessä nousevat uuden kansalaisen esikuvaksi, uuden, demokraattiseksi luonnehditun yhteiskunnan synnyttäjiksi. Uuden nais- ja mieskansalaisen ihannetyypit kiteytyvät erinomaisesti oheisiin raittiusliikkeen päääänenkannattajassa *Kylväjässä* julkaistuihin kuvatauluihin. Hyvinvoivan, siistin ja raittiin "isonveljen" ohje renttuilevalle työläis-

Kodin valo.

Joudu, isä, kotie,
Pikku Taimi wartoo jo!
Kymittäimet ikkunaan
Onpi tietä neuvomasta.

Kodin valo armahin,
Tähtönen tuo kantoihin.
Mun nalle lammas loistaa,
Lupamuffen holtä perstaa.

Eipä mieltä muuttale,
Koska loistaa valo se.
Valo, lampo, hellyys siellä
— Uina laipainfaan vielä!

toverille on kategorisen selkeä: "Älä nauti väkijuomia! Rupea raittiiksi, sillä raittius johtaa onneen ja hyvinvointiin." Yhtä kategorisen selkeä on myös se malli, joka tuollaisen kunnan miehen ihannevaimosta annetaan: äiti, joka vartoo töistä kotiin palaavaa perheenelättäjää, ruoka valmiina, koti hoidettuna ja puhtaana, lapsi siistinä ja kuuli-aisena ja vaimo itse tasapainoa, rauhaa ja

lempeyttä säteilevänä. Kylväjä, 1897

Tämän onnen ja auvon pahimpana uhkana leijuu juoppous, huoli siitä, ettei isä tulekaan kotiin. Isiin kohdistetut vetoomukset ovat raittiusliikkeen julkaisuissa riipaisevia ja tavallisesti ne esitetään lapsen suulla:

Kylväjä, 1899.

*Isä kallis! oi, kanssani
kotiin jo käy!
Ah kellokin kolme jo löi;
Talo yksin ja tunnit pitkiä on.
Emo itkien ikävöi.
Niin yksin me oomme — jo veikko on
pois —
Hänet taivaaseen enkelit vei;
Ja hän virkkoi viimeksi: 'Hyvästi nyt.
Miks' isä mua suudellut ei?'*⁸

Uhan hälventäminen on kuitenkin myös naisen tehtävä. Hänen on omalla siveellisyydellään, puhtaudellaan ja puuhakkuudellaan voitettava mies kapakalta kodille. Se on hänen pyhä ja historiallinen taistelutehtävänsä avioaimona. Hänen on oltava kuin soturi, joka käy avoimeen hyökkäykseen pää vihollista vastaan. Taisteluasetelmaa kuvaili *Kylväjä* dramaattisesti:

Kapakka ja Koti. Nämä kaksi ovat historialliset viholliset. Ne seisovat paljastetuin miekoin toistensa vastassa. Toinen on itsevaltiias ja kauhu toiselle. Niin tulee aina olemaan. Toinen kasvattaa miehuutta ja naisellisuutta; toinen turmelee ne. Toinen on puhtautta varten, toinen hengellistä ja ruumiillista saastaisuutta varten. Toinen on rauhan asuinsija, toinen paheiden pesäpaikka. Toinen levittää siunausta, toinen turmioletta, häviötä ja kuolemaa. Toinen on taivaan, toinen helvetin vertauskuva.⁹

Onnistuakseen sodassa naisen on raittiusjulkaisujen mukaan otettava täydellä vakavuudella se osajako, jossa hänen tehtäväkseen ovat määrättyneet kodinhoito ja perheen huoltotehtävät. Juuri tämän väitetään olevan naisen tehokkain taisteluase. Hänen on kyettävä pitämään koti siistinä ja viihtyisenä. Hänen on osattava ravita perhe mahdollisimman taloudellisesti ja terveellisesti. Hänen on pidettävä huoli siitä, että uudet hygienian vaatimukset tulevat kodissa täytettyä. Ja hänen tulee kantaa täysi vastuu perheensä työkyntöisyyden säilymisestä. Mutta kodin onni ja miehen viihtyminen siellä ei riipu vain perheenemännän kyvystä turvata kodin aineellinen hyvinvointi. Yhtä tärkeää on tasapainoisen, miellyttävän ja läheisen tunneilmaston luominen ja ylläpitäminen. Perheen on pysyttävä koossa emotionaalisten siteiden varassa ja tämän intiimiksi, yksityiseksi rajautuvan alueen hoito säilytetään suurin piirtein kokonaan äidin hartioille. Juuri hänen edellytetään säteilevän sitä "valoa, lämpöä ja hellyyttä", jota julkinen ja kova työn maailma ei tarjoa. *Kylväjä* jakoi käytännön ohjeita tähänkin pulmaan:

Ehkä isä samassa tulee kotiin väsyneenä työstään ja masentuneena jostakin vastoinkäymisestä. Vaimo menee häntä vastaan iloisesti hymyillen, hänen ystävälliset sanansa ja iloisuutensa tarttuvat mieheenkin ja karkoittavat hänestä väsymyksen ja alakuloisuuden. Hellällä hyväilyllä silittää vaimo rypyt hänen otsaltaan ja loihii hymyilyn hänen huulilleen.¹⁰

Pyhän ja historiallisen vaimontehtävän lisäksi naisella on toinenkin suuri kutsumus: lasten kasvatus. Tämän tehtävän menestys on suuresti riippuvainen siitä, miten miehen "pelastustyössä" on onnistuttu. Sillä vaikka

nimenomaisesti nainen nimetään raittiiden terveiden ja siveellisten kansalaisten kasvatustajaksi, vasta molempien vanhempien oma kohtainen esimerkki sekä heidän yhdessä rakentamansa ja ylläpitämänsä raitis, siveellisesti puhdas ja onnellinen koti voi tarjota vankat takeet kasvatustyön onnistumiselle

Uuden kansalaisen kasvatusohjelma, jonka noudattamisesta naisen äitinä ja kasvatustajana on pidettävä huolta, tiivistyi raittiusliikkeen julkaisuissa kahteen pääteemaan: lapsen opettamiseen ehdottomaan kuuliaisuuteen ja itsehillintään. Aidoille annetaan seikkaperäisiä ohjeita, millä tavoin he saisivat nämä hyveet lujittumaan lapsen perusluonteeksi. Oma esimerkki on luonnollisesti ratkaiseva: "Millaisia äidit ovat, sellaisia ovat lapset ja sellainen on — tulevaisuus." Yhtä ratkaiseva on kuitenkin myös lasten kohtelu, jota aletaan nimittää kasvatukseksi. Lapsi pyritään eristämään aikuisten maailmasta. Häntä varten kehitellään oma suhtautumissäännöstö, lapsen kasvatuksen mallipedagogiikka. Kultaisia sääntöjä ovat muun muassa: Kohtele lastasi aina johdonmukaisesti, vaadi häneltä ehdotonta ja välitöntä tottelevaisuutta, opeta häntä siisteyteen, puhtauteen ja järjestyksenrakkautteen ja ennen kaikkea — itsehillintään. Sillä vasta itsehillinnän sisäistämisen katsotaan takaavan raittiuden ja siveellisen ryhdin kietyntymisen kotia ja kansakuntaa koossapitäväksi voimaksi.

Tällainen oli karkeasti luonnehtien se naiskuva ja feminiininen tehtäväkenttä, jota vuosisadan vaihduttua yhä ehdottomampana tarjottiin ihannemallina raittiusliikkeen jäsenkunnalle. Kuten luonnehdinta osoitti, kysymys oli ei vain keskiluokan naisten oman identiteetin jäsentämisestä vaan ehkä vielä keskeisemmin uuden naiskuvan rakentamisesta ja opettamisesta alempien yhteiskuntaryhmien naisille. Nimenomaan näitä pyrittiin taivuttamaan siveelliseksi, puuhakkaaksi ja äidilliseksi määritellyn ihanteen omaksumiseen, sillä yksinomaan kodin ja naisen avulla katsottiin näissä väestökerroksissa piilevän ja konkreettisimmin perhevasuullisuutta karttelevana juopotteluna ilmevänsä sosiaalisen ja yhteiskunnallisen epävakaisuuden voivan talttua. Tämä naiskuva esitettiin niin ehdottomasti ainoana oikeana, että itse asiassa naisen koko olemassaolon oikeus ja erityisesti hänen kyvykkyytensä kansalaisena asetettiin tämän identiteetin omaksumisesta riippuvaiseksi.

Raittiusliikkeen edustamassa näkemyksessä naiskansalaisuus erotettiin siis olemuksellisesti jyrkästi mieskansalaisuudesta. Niille molemmille asetettiin omat ehtonsa ja ominaisuutensa, naiskansalaiselle "naisellisuuden" ja mieskansalaiselle "miehekkyyden" perusmallien mukaan. Näistä molemmista yhdessä ja erottamatta katsottiin muodostuvan uuden, niin sanotun demokraattisen kansalaisuuden.

Naisliike ja emansipaatio

Naisasialiikkeen emansipaatiokäsitys

Keskiluokkaistuvan raittiusliikkeen naiskuva ja sen edustama kaksijakoinen kansalaisuuskäsitys ei tuon ajan keskustelussa ollut mikään poikkeuksellinen kummajainen. Päinvastoin, näkemykset saivat tukea usealta eri taholta, esimerkiksi niin kutsutuilta porvarillisilta edistysliikkeiltä ja — mikä hämmästyttävää — aivan erityisesti emansipatorisiksi itseään nimittävilta naisasianaisilta. Sekä omissa julkaisuissaan että esitellössään toimintaansa *Kylväjän* lukijakunnalle nämä määrittivät "tosi naisen" olemuksen ja tehtäväkentän suurin piirtein täysin raittiusliikkeen naiskäsitystä vastaavasti. Esimerkiksi Suomen Naisyhdistyksen puheenjohtaja Lilli Lilius tähdensi naisliikkeen ensimmäiseen auktoriteettiin, Aleksandra Gripenbergin nojaten:

Meidän käsityksemme mukaan on tosi nainen se, joka sydämensä taipumusta noudattaen kasvattaa, kehittää, vaalii, joka hoitaa hentoja ja heikkoja, etsii eksyneitä, tukee horjuvia, kohottaa sortuneita. Toisin sanoen: naisellisuus on äidillisyyttä sanan syvimmissä merkityksessä. Tämän ominaisuuden oikeaan arvoonsa saattaminen suuressa kodissa, yhteiskunnassa, se on A ja O naisasiatyössä, se on ydinkohta kaikissa meidän harrastuksissamme, vaikka sen niin usein väärin käsittävät vastustajamme sekä myöskin pintapuoliset ystävämme."

Kodin roolia ja naisen asemaa siinä oli puolestaan eritellyt muun muassa Suomen

Naisyhdistyksen julkaisema *Koti ja Yhteiskunta* -lehti jo näytenumerossaan sangen selkein ja paljon puhuvin argumentein:

Koti on yhteiskunnan kehto, sen kevättylvö, sen alku ja perusta . . .

Mitä enemmän yhteiskunta on järjestynyt, mitä enemmän se on luopunut verenvuodatuksista, raakuudesta ja kaikinlaisesta epäsiiveillisyydestä, sitä enemmän on kodin merkitys esiintynyt. . .

Kutka sitten luovat kodin? Naiset. Vaimoina, äiteinä, tyttärinä ja palvelijoina he hoitavat sen sekä henkistä että aineellista varttumista. Naisten mukana kodit joko kohoavat tai sortuvat. Kotien mukana yhteiskunta joko kohoo tai sortuu. Kotia voidaan kohottaa ainoastaan naisen asemaa kohottamalla, koska kaikki mikä kotia koskee, lähinnä koskee häntä. Kotia ei voida kohottaa, eikä sen vaikutus voi olla yhteiskunnalle onneksi, ellei nainen pääse kehittymään vapaaksi ja itsenäiseksi yksilöksi. Villin orjasta ja turkkilaisen haareminaisesta on hän jo kehittynyt perheenäidiksi kristityssä, sivistyneessä yhteiskunnassa.¹²

Huomattava on, että nämä käsitykset "tosi naisen" identiteetistä ja yhteiskunnallisesta roolista eivät edustaneet mitään strategista poikkeamaa "varsinaisesta" emansipatorisesta naiskuvasta. Päinvastoin, ne sitoivat yleiseksi ohjelmaksi naisasianaisten eri yhteyksissä ja eri yhdistyksissä esittämät vaatimukset kodin ja perheen suojelemisesta, äidillisten naisten ominaisuuksien nostamisesta niille kuuluvaan arvoon sekä naisten yhteiskunnallisen tehtäväkentän rajaamisesta feminiiniseksi hahmottuvaan elämänpiiriin.¹³

Koko naiskysymyksen asettaminen näyttää näin kääntyvän pääläelleen. Emansipatorinen naiskuva alkaakin hahmottua juuri niistä elementeistä, joiden murtamiseen naisasianaisten on tavallisesti katsottu tähänneen. Uuden naisidentiteetin avainkäsitteeksi nouseekin äidillisuus, mutta ei suinkaan mihinkään "perinteiseen" naisrooliin sisällöllisesti samastuvana, vaan jonakin aivan uutena — emansipatorisena. Äidillisuus nousee esiin naisen "todelliseen" luontoon kuuluvana sosiaalisena ja eettisenä ominaisuutena, naisolemuksen "luontaisena" kyknä hoivata, kasvattaa, ymmärtää.

Hyväntekeväisyysyhdistyksissä toimivat puuhakkaat ylä- ja keskiluokan naiset valtasivat vuosisadan vaihteen jälkeen myös raittiusyhdistykset. Kymin hyväntekeväisyysyhdistys 1912. — MV.

Naisvaltainen raittiusmarssi järjestäytyy raittiusseura Taiston pihalla Tampereella 1890-luvulla. — TKA.

kanssa. Päinvastoin, juuri sitä vastaan naisasianaiset, samoin kuin raittiusliikekin, propagandallaan voimakkaasti hyökkäsivät. Emotionaalisesti vetoavalla argumentaatiolla he osoittivat vanhan, "biologisen äitiyden" kyvyttömyyden, jopa suoranaisen tuhoisuuden uuden kansalaisen kasvatustyössä. Luontoon mukautuvan, saamattomaksi leimatun äitiroolin sijaan naisemansipaattorit ryhtyivät pystyttämään sosiaalista, toimenkuvultaan aktiivista, puhtaan biologian ylittävää äitiydsinstituutiota tosinaisellisuuden yhteiskunnalliseksi linnakkeeksi.

Yhtä lailla kuin uutta äidillisyyttä, naisasiakeskustelussa pidettiin vapautumistunnuksena myös naisen vaikutuspiirin rajaamista kotiin ja feminiiniseen elämäntilaan. Myös nämä käsitteet olivat sisällöltään uusia. Kotia ei enää ymmärretty laajaksi, sosiaalisesti väljärajaiseksi yhteiskunnan perustantoyksiköksi, vaan myös Suomessa käsite alkoi merkitykseltään rajautua isän, äidin ja lasten muodostaman yhteisön, ydinperheen, omistamaksi yksityiseksi turvapaikaksi. Nimenomaan tämä uusi, privaatti koti määriteltiin naisen valtakunnaksi, hänen omimmaksi yhteiskunnalliseksi työarakeen, uuden, feminiinisen olemuksen ja elämäntilaan ja sitä kautta koko vuosisadan vaihteen naisemansipaation ensisijaiseksi kasvualustaksi.

Naisliikkeen koko kuva

Perusteissaan emansipatorinen naisidentiteetti ja sen privaattiin sidottu kansalaisolemus sulautuivat siis täydellisesti yhteen raittiusliikkeen propagandoin perheenernätäihanteen kanssa. Ja jos tarkastelukulmaa laajennetaan edelleen ottamalla mukaan muutkin keskiluokkaisten naisten suosimat järjestöt — kuten kansainvälinen naisten raittius- ja siveellisyysjärjestö Valkonauha¹⁴, niin ikään kansainvälinen NNKY¹⁵ ja 1900-luvun alussa jyrkkään nousuun käänntynyt Marttajärjestö¹⁶ — havaitaan, että yhteiskunnallisilla ohjelmillaan ja edustamallaan naiskuvalla myös ne liittyivät samaan "vapautusrintamaan" naisasiajärjestöjen ja raittiusliikkeen kanssa. Ne kaikki

kunnallisen ja sosiaalisen verkoston, jonka elävänä sidoksena toimivat puuhakkaat keskiluokan naiset. Nekin järjestöt, jotka pintapuolisesti tarkasteltuna näyttäisivät edustavan naisasian ääripäitä, radikaali Naisasialiitto Unioni ja emäntaroolia ponnekkaimmin puolustanut Marttajärjestö, olivat itse asiassa toistensa sisarjärjestöjä. Martta-liitto oli Unionin johtohenkilöiden perustama, aktiivisesti tukema ja ylläpitämä organisaatio. Samoin Suomen Naisyhdistys toimi läheisessä yhteistyössä Marttajärjestön kanssa.¹⁷

Ja jos tarkastelu ulotetaan vieläkin laajemmalle, eli naisten järjestäytymisen kokonaisuutta koskevaksi, havaitaan lisäksi se mielenkiintoinen seikka, että vuosisadan vaihteessa naiset hakeutuivat ylivertaisesti aktiivisimmin kansanliikeluonteisiin yhteisjärjestöihin, ennen muuta raittiusliikkeeseen. Sitä vastoin varsinaiset naisasiajärjestöt jäivät miltei olemattoman kapeaksi juoneteeksi järjestäytymisen koko kirjossa. Jopa NNKY:kin yksin ylitti Suomen Naisyhdistyksen ja Unioni Naisasialiiton yhteen lasketun jäsenkannatuksen todelliseksi kansanliikkeeksi nopeasti kohonneesta Martta-liitosta puhumattakaan.

Tämä merkitsee sitä, ettei vain emansipaatiokäsite käänntynyt pääläelleen, vaan myös yleiseksi vakiintunut ajatus naisliikkeen kiteytymisestä niin sanottuihin naisasiajärjestöihin. Naisliike päinvastoin aukeaa laajaksi, eri järjestöistä koostuneeksi ja toimintansa monille yhteiskunnallisille aloille ulottaneeksi keskiluokkaiseksi sisaruusrintamaksi, jonka pääsisältö tiivistyi koti- ja äidillisyysideologiaan. Koko tämä monikasvoinen liike irrotti naisen olemuksellisesti miehen vastakohtaksi, täytti hänet uusilla sosiaalisilla naisellisuusmääreillä ja sitoi tämän "tosi naisen" eli naiskansalaisuuden kasvun ja elinkelpoisuuden vain ja yksinomaan tarkasti rajattuun ja varjeltuun yksityiseen elämäntilaan. Se rikkoi näin maalaisyhteiskunnassa vallinneen miesten ja naisten maailmojen erilaisuudessaankin muodostaman ykseyden ja toisistaan erottamattomuuden halkaisemalla feminiinisen ja maskuliinisen ennen tuntemattomiin ja siis emansipatoriseksi koettuihin yksityisen ja julkisen toisiaan koskettamattomiin elämäntiloihin.

Eräiden naisjärjestöjen jäsenluku sekä suurimpien kansanliikkeiden naisjäsenten määrä Suomessa vuosina 1885—1913^{1*}

Järjestö	1885	1893	1900	1906	1913
Suomen Naisyhdistys	52	390	1 015	1 388	835
Unioni Naisasialiitto	—	167	166	553	224
Työläisnaisliitto	—	—	353	3 440	1 315
Valkonauhayhdistys	—	—	—	389	700
NNKY	—	—	1 284	3 496	3 498
Marttayhdistys	—	—	„	5 076	13 422
Sos.dem. puolue	—	—	1 697	18 986	12 280
Suomenk. nuorisoseuraliike	—	n. 1 100	7 483	n. 15 000	15 732
Raittiusliike	631	3 877	4 991	n. 21 000	15 798

Hierarkkinen sisaruus ja feminiininen elämämpiiri

Suomen Naisyhdistyksen, maamme ensimmäisen naisjärjestön perustivat 1884 Alexandra Gripenberg ja muut naisaktivistit. Ranskankielinen esite painettiin Pariisiin maailmannäyttelyä varten. — HYK.

**L'ASSOCIATION
---- DES FEMMES
FINLANDAISES**

1884 - 1900.

Emansipatorinen yksityinen elämämpiiri ei kuitenkaan rajautunut vain kotiin, vaan naisliikkeessä samoin kuin sen naiskuvaan ja perhemalliin mukautuvan raittiusliikkeen ohjelmassa feminiininen alue nähtiin koko yhteiskunnan läpäisevänä, luokkasuhteita myötäilevänä, hierarkkisenä sisarusjärjestelmänä. Tässä järjestelmässä naiset karkeasti luokitellen muodostivat kolme tasoa: eliitin, keskiluokan ja rahvaan/työväestön. Ylimmällä eli eliitin tasolla emansipaation avainkysymyksenä toimi suffragetismi, vaatimus naisten vaikutusmahdollisuuksien laajentamisesta poliittiseen ja yhteiskunnalliseen lainsäädäntöön sekä näiden oikeudellisesta ja koulutuksellisesta tasa-arvoistamisesta suhteessa miehiin.¹⁹ Vaatimuksissa ei suinkaan ollut kysymys naisten aseman yleisestä ja tasapuolisesta kohottamispyrkimyksestä, vaan ahtaasti luokkasidonnaisesta toiminnasta ylempien naisryhmien kansalaisidentiteetin jäsentämiseksi. Kysymys ei myöskään ollut siitä, että suffragetit olisivat tähänneet samaan laadulliseen tasa-arvoon oman yhteiskuntaryhmänsä miesten kanssa. Päinvastoin, he sovelsivat vaatimansa kansalaisoikeudet tarkasti uutta, emansipatoriseksi ymmärrettyä naisolemusta vastaaviksi. Toisin sanoen suffragetit vaativat poliittisia ja koulutuksellisia oikeuksia voidakseen varmistaa äidillisyyden ja siihen sulautuvan koti-ideologian, eli yksityisen ja julkisen kahtiajaon koko valtio- ja yhteiskuntakoneistossa,

Kun suffragetit ajoivat näin äidillisyyden poliittista legitimojntia, heidän keskiluokaiset sisarensa puolestaan määrittivät sosiaalisen äidillisyyden naisen perusomina-

**Kuninka hyvä aiomies
voi kesyttää pahan vaimonsa?**

Luotettava käsikirja,
niskittävä
tietoja vaimojen suuremmista vioista,
seka muutamia hyödyllisiä neuvoja
pahojen vaimojen parantamiseksi.

Hilda Käkikoski

Ylös orjuudesta!

Serätyksen sana Suomen naisille
maalitukana 1909

Helsinki 1909.
K. S. Puromiehen kirjapaino.

Matti Kurikka.

Mitä meille nainen opettaa.

I.

Issa sanoo, kuten Viidennessä evankeliumissa kerrotaan: »Kunnioittakaa naita, sillä hän on avaruuden äiti ja jumalallisen luomistyön koko totuus piilee hänessä. Hän on kaiken sen perusta, mikä on hyvää ja ihanaa, sillä hän on myöskin elämän ja kuoleman siemen. Hänestä riippuu ihmisen koko olemassaolo, sillä nainen on miehen siveellinen ja luonnollinen ylläpitäjä kaikissa hänen töissään.»

»Aivan niinkuin Jumala erotti päivän yöstä ja maan vesistä, niin on naisella jumalallinen taipumus tehdä hyvät aikomukset huolellisissa töissään.»

Käytännöllisiä neuvoja nais-yhdistysten perustajille ja johtajille.

Tuokseen saapuu Suomen Naisyhdistyksen virantöitä omaisille maaseudulta kirjeitä, joissa pyydetään tietoja, miten tulee perustaa Suomen Naisyhdistykselle haaraosastoja, mitä muodollisia seikkoja tulee ottaa huomioon ja kuinka tulee asiata johtaa. Luulemme sen vuoksi palvelevamme asianharrastajia antamalla heille muutamia käytännöllisiä neuvoja.

Ennenkuin perustava kokous kutsutaan kokoon, on parasta että muutamat asianharrastajat yhdessä lukevat Suomen Naisyhdistyksen säännöt, ohjelman ja määräykset haaraosastoja varten, jotka aina saadaan, jos kirjeessä pyydetään osoitteella: Suomen Naisyhdistys, Helsinki. On myös eduksi

Vuosisadan vaihteessa julkaistiin runsaasti nais-asiaa käsitteleviä kirjasia. — HYK.

Raitis, reipas, väsymätön, tarmokas, ädillinen, hellä — sinä muutamia nimikkeitä uudelle uljaalle naistyyppille, jota naisjärjestöt ja raittiusyhdistykset propagoivat 1900-luvun alussa. Suomen Naisyhdistyksen kesäretki 1894. — HKM.

suudeksi omakohtaisella käytännön toiminnallaan. Yhtäältä he jäsensivät puuhakaan, kärsivällisen, valistuneen ja siveellisesti ryhdikkään perheenemännän toimenkuvan ja asettivat itsensä tästä malliesimerkiksi. Toisaalta juuri he nostivat privaateista

kasvualustasta versovan äidillisyyden yhteiskunnalliseen ulottuvuuteensa. Tämän he tekivät toimimalla aktiivisesti erilaisissa kristillis-siveellisissä yhteenliittymissä sekä hyväntekeväisyysjärjestöissä ja raittiusyössä. He toteuttivat ohjelmaa, josta Valkonauhaliiton omaksuman moton mukaan voidaan käyttää yhteistä nimitystä "järjestäytynyt.. eli yhteiskunnallinen äidillisuus". Naisista vain *alimpiin* ryhmiin kuuluvat pyrittiin sitomaan kotiin ja vain kotiin.

Vain heidät pyrittiin nopeasti vetämään julkiseksi elämämpiiriksi hahmottuvilta työmarkkinoilta täysipäiväisen perheenemännän rooliin. Ylempien yhteiskuntaryhmien naisille tahdottiin sitä vastoin varmistaa esteettömät vaikutusmahdollisuudet koko yhteiskuntakoneistoon, nimenomaan sen naiselliseksi määrittyvään toimintasektoriin.

Feminiininen elämämpiiri lävisti näin koko yhteiskuntakoneiston hierarkkisena, luokkasuhteita myötäilevänä sisaruusjärjestelmänä. Se ulottui suorana jatkona kodista erilaisiin filantrooppisiin ja uskonnollissiveellisiin pelastusjärjestöihin, raittius toimintaan, yhteiskunnallisiin kasvatustehtäviin ja koulutukseen, sosiaaliseen lainsäädäntötyöhön ja viime kädessä isänmaan puolustukseen kotirintama- tai vaihtoehtoisesti rauhanideologian kautta. Tämä hierarkkisen sisaruuden ideologia kiteytettiin kansainvälisestikin kodin, uskonnon (siveellisyyden) ja isänmaan pyhään kolmiyhteyteen, ohjelmaan, jonka perimmäisenä tavoitteena oli kaikkien naisten sitominen uuden yhteiskuntamuodon uskollisiksi²⁰ kantajiksi, sen moraaliseksi selkärangaksi.

Marttaliiton säilykekurssit Suistamon Jalovaa-
rassa 1920-luvulla. — ML.

Marttaesitelmää kuunnellaan Sallan Kuolajärven
Kurtissa. — ML.

Kansalaisuuskäsitteen hahmottuminen

Naisten järjestäytyminen, heidän "emansipoitumisensa" oli näin erottamaton osa, ei vain uuden kansalaisidentiteetin jäsentymistä, vaan myös uuden, sukupuoleen perustuvan järjestelmän hahmottumista ja viime kädessä koko uuden yhteiskunta- ja valtiomuodon pystyttämistä. Tässä prosessissa ei ollut kysymys mistään erityisestä suomalaiskansallisesta ilmiöstä vaan yleisestä ja yhteisestä länsimaisesta kehitystendenssistä.

Järjestäytymisen erityispiirteet Suomessa

Kansainvälisistä yhtymäkohdistaan huolimatta suomalaisten naisten kokonaisjärjestäytymisellä oli kuitenkin myös oma erityisluonteensa. Tämä ei paljastunut vielä uuden aikaisen organisoitumisen varhaisvaiheissa, herätysliikkeissä, jotka olivat ominaisia kaikille protestanttisille länsimaille. Näihin liikkeisiin naiset kautta linjan osallistuivat aktiivisesti yhdessä miesten kanssa. Herätyskokouksissa naisilla oli myös sangen arvostettu ja keskeinen asema hurmoskoekusten välittäjinä, parantajina ja sielunhoitajina.

Suomalaisia ominaispiirteitä ei välttämättä löydy myöskään naisten varhaisimmista erityisjärjestöistä, 1800-luvun puolivälissä syntyneistä rouvasväenyhdistyksistä. Säätyläisten hyväntekeväisyysjärjestöinä niillä oli selvää vastaavuutta siinä laajassa filantrooppisessa työssä, jota naiset useissa Euroopan maissa samoin kuin Yhdysvalloissa 1800-luvulla harjoittivat.²¹

Suomalaisten naisten yhteiskunnallisen aktiviteetin erityisluonne saa hahmonsaa vasta 1800-luvun lopulla, muodollisen järjestötoiminnan yleisessä läpimurrossa. Tällöin laajamittainen organisoituminen puhkesi esiin väestökentän kaikilta laidoilta. Lähes samanaikaisesti — raittiusliikkeen toimiessa suunnannäyttäjänä — perustettiin en-

simmäiset työväenyhdistykset, nuorisoseurat ja naisasiayhdistykset. Näiden rinnalla herätysliikkeet kääntyivät uuteen nousuun, vapaat herätyskristilliset yhdistykset suorittivat maihinnousun suomalaiselle maaperälle, osuustoiminnallisia hankkeita samoin kuin etujärjestötyyppisiä yhteenliittymiä ryhdyttiin organisoimaan jne.

Eri kansalaisjärjestöjen lähes samanaikainen syntyminen osoittaa, että organisoituminen oli alkuvaiheessa voimakkaasti kokonaistapahtuma. Se ei koskettanut vain joitakin yhteiskuntaryhmiä, se ei tihkunut eräänlaisena mallikäyttäytymisenä ylemmistä yhteiskuntaryhmistä alempiin, vaan omalla tavallaan kaikki sosiaaliryhmät ajautuivat suurin piirtein yhtä aikaa yhteiskunnalliseen uudelleen järjestäytymiseen. Järjestäytymisen muodot saattoivat vaihdella, mutta perusmekanismit olivat samat.

Alkuvaiheessa tässä järjestäytymisessä ei myöskään sukupuolieroilla — varsinkaan maaseudulla — ollut olennaista sijaa. Yhtä hyvin naiset kuin miehetkin liittyivät raittiusyhdistyksiin, nuorisoseuroihin, työväenyhdistyksiin, vapaaseurakuntiin jne. Naisten osuus esimerkiksi raittiusliikkeen ja nuorisoseurojen jäsenkunnasta ylsi jo 1800-luvun lopulla lähes puoleen.

Juuri tämä naisten aktiivinen osallistuminen yhteisjärjestöihin erottaa suomalaisten naisten yhteiskunnallisen käyttäytymisen esimerkiksi englantilaisten ja amerikkalaisten naisten organisoitumisesta. Siinä määrin kuin naisten järjestäytymisen kokonaiskuvasta näissä maissa on saatavissa tietoa, se viittaa selvästi siihen, että yhteisjärjestäytyminen alkoi välittömästi herätysliikekauden jälkeen väistyä puhtaiden naisjärjestöjen tieltä. Niinpä esimerkiksi raittiustoiminta anglo-amerikkalaisissa maissa oli alun alkaen voimakkaan kaksijakoista. Eräät varhaisimmista raittiusseuroista eivät hyväksyneet jäsenikseen naisia ja kun naisten raittiusliikehdintä laajeni 1870-luvulla, se sai nimenomaisesti sukupuolisidonnaisen, "emansipatorisen" muodon. Tällaisena naisten ylikansalliseen sisaruuteen vetoavana liikkeenä uskonnon (siveellisyden), kodin ja isänmaan puolustukseen keskittyvä amerikkalainen Valkonauhajärjestö myös nopeasti alkoi levittäytyä eri puolille maailmaa.

Naisten varhainen taipumus erillisjärjestäytymiseen ei ollut vain anglo-amerikkalainen ilmiö, vaan mitä ilmeisimmin myös

Keskieuropalaiset naiset organisoituivat jo 1800-luvun puolella pääsääntöisesti omiksi sukupuolisidonnaisiksi liittoutumiseen. Kuvaavaa on, että esimerkiksi näiden maiden työväenliikkeissä naisten asema oli sangen ongelmallinen.²²

Suomessa sitä vastoin yhteisjärjestö, jonka perusmalli oli raittiusliikkeessä, pysyi ylivoimaisesti hallitsevana organisaatiomuotona aina 1900-luvun alkuun saakka. Vasta tällöin kiinteänä" jatkunut järjestöllinen yhteistoiminta alkoi nopeasti rakoilla ja organisoituminen kokonaisuutena lähentyä länsimaista, sukupuolijakoista yhdistysmallia. Tällöin erityisesti kaupunkien keskiluokkaiset naiset hakeutuivat kasvavassa määrin uskonnollis-siveellisiin yhteenliittymiin ja maaseudulla vastaavasti talollisluokkaan kuuluvat naispuoliset Marttajärjestöön. Samalla kuitenkin myös raittiusliike kääntyi selvästi naisenemmistöiseksi, sekin samojen keskiluokkaisten naisryhmien voimin.

Järjestäytymisperinteet

Kysymystä suomalaisten naisten järjestökäyttäytymisen erityisluonteesta voi lähestyä kahta eri tietä. Tai pikemminkin kysymys voidaan asettaa kahden toisistaan poikkeavan tradition kautta. Yhtäältä voidaan puhua kaupunkien, toisaalta maaseudun järjestäytymisperinteestä. Nämä edustivat myös kahta erilaista sukupuoleen perustuvaa järjestelmää, jotka organisoitumis- ja kansalaistumisprosessissa sulautuivat yhteen ja muuntuivat laadullisesti uudeksi.

Maaseudun varhaisjärjestäytymisen perusmuoto olivat herätysliikkeet. Ne myös säilyttivät asemansa vahvana muodollisen järjestäytymisen läpimurron jälkeenkin. Voidaan jopa väittää herätysliikkeiden toimineen maalaisväestön merkittävimpana organisaatiomuotona aina meidän päiviimme saakka.

Rakenteeltaan herätysliikkeet edustivat epämuodollista ja koostumukseltaan vaihtelevaa yhteenliittymää, jossa miehet ja naiset toimivat yhdessä. Sukupuolirajaan tässä liikehännässä suhtauduttiin samalla luontevuudella kuin perinteisessä maalaisyhteisössä. Miehillä ja naisilla oli oma paikkansa ja tehtäväkenttensä, mutta sukupuolten välinen suhde muodosti kokonaisuuden, joka ei jakaantunut julkisen ja yksityisen elämän-

piireihin. Tähän jakoon perustuva sukupuolten välinen vastakkaisuus oli noissa yhteisöissä tuiki tuntematon, samoin patriarkaatti vain miehen ja naisen välisenä alistusjärjestelmänä. Julkisuus ja yksityisyys myötäilivät yhteiskuntaryhmien välisiä rajoja ja patriarkaalisuus toimi koko yhteiskunta- ja valtiolaitoksen hierarkkisuuden perustana.

Tilanne säilyi pääpiirteissään samana aina 1800-luvun lopulle saakka. Ne raittiusyhdistykset, nuorisoseurat ja työväenyhdistykset, joita maaseudulle perustettiin, kantoivat edelleen vahvana sääty-yhteiskunnan huonekuntakohtaista kollektiviteettiä. Tilaisuuksiin kokoonnuttiin perhekunnittain ja rakenteeltaan seurur useim muistuttivat laajennettuja huonekuntia. Uutta ja radikaalia oli kuitenkin se, että järjestöjen "huonekunta" koostui vapaaehtoisesti seuran talolle koontuneista, vapaaehtoisesti yhteenliittyneistä.

Maalaisnaisten aktiivista osallistumista varhaiseen yhdistystoimintaan ei siis voi pitää minään erityisenä astumisena julkiseen vaikuttamiseen. Kysymys oli yksinkertaisesti uudesta yhteiskunnallisesta ja sosiaalisesta järjestäytymisestä, jossa naiset toimivat yhdessä miesten kanssa saman agraarisen perinteen pohjalta.

Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö sukupuolten välinen vastakkaisuus olisi kehkeytnyt hyvinkin keskeiseksi tässä yhdessä ja yhteisessä järjestäytymisessä. Vaikka naisten organisoituminen tapahtuikin yhteenkietoutuneena miesten yhteiskunnallisen aktivoitumisen kanssa; vaikka naiset alusta lähtien toimivat tasaveroisina jäseninä erilaisissa yhdistyksissä; ja vaikka heidän vaikutusmahdollisuuksiaan ei millään tavoin pyritty kaventamaan, järjestäytyminen jo itsessään hajotti yhtenäiskulttuurissa vallinneen sukupuolten välisen ykseyden.

Jo yksilölliseen vapaaehtoisuuteen perustuvalla muodolla uudet järjestöt rikkoivat herätysliikkeiden osaltaan murentaman kollektiivisen talonpoikaisen maailmankuvan. Samalla ne rikkoivat sen kollektiivisen ihmisenäkemyksen, joka rakentui yhtä lailla yhteisön jäsenten kuin eri sukupuoltenkin, toisistaan erottamattomuuteen. Järjestötoiminnassa rahvaan yhtenäinen maailmankuva jakaantui erillisiksi elämänpiireiksi ja näihin erillisiin elämänpiireihin pirstoutuvan ihmisidentiteetin osat alkoivat hitaasti kiinnittyä.

Juuri tässä prosessissa myös sukupuolten

välinen suhde alkoi jäsentyä uudelleen, uutta elämänpiirijakoa myötäileväksi, verkkaisesti, alueellisesti ja luokkakohteisesti vaihtelevana ja usein vaikeasti eriteltävänä tahtumana. Nopeimmin elämänpiirien erkaantuminen ja sen myötä eriytyvä järjestäytyminen sai vastakaikua vauraan talollisuusluokan naisten keskuudessa, joista heti 1900-luvun alussa alkoi kehkeytyä Marttaliikkeen vankka tukijoukko.

Suomen maatalousvaltaisuudesta ja vuosisadan taitteen kaupunkiväestönkin vahvasta agraariperinteestä johtui, että sukupuolittain eriytymätön järjestömalli säilyi kauan koko organisaatiokenttää hallitsevana piirteenä. Kuitenkin siinä alusta lähtien oli myös ohut kaupunkitraditioon nojaava juonteensa.

Kaupungeissa järjestäytymisen perinne oli olennaisesti toinen kuin maaseudulla. Vaikka sielläkään sukupuolten välinen raja ei perinteisesti sulautunut julkisen ja yksityisen vastakohtaisuuteen, eri elämänpiirien erillisisyys eri kaupungeissa kuitenkin aivan eri tavoin todellisuutta kuin 1800-luvun suomalaisessa talonpoikaiskulttuurissa. Hengellinen ja maallinen muodostivat omat maailmansa, niin myös julkiset ja yksityiset toimet. Traditionaalisen porvariskulttuurin murtumisessa tämä — jo elämänpiireihin jakautunut — maailmankuva toimi uudelleen hahmotuksen taustarakenteena.

Uudenaikaisen järjestäytymisen käynnistymisessä tämä johti heti alkuun mielenkiintoiseen kaksijakoisuuteen: vapaapalokunnat, joita aivan oikein on pidetty kansalaisidentiteetin keskeisenä jäsentäjänä, saivat välittömästi rinnalleen, usein jo edeltäjiin, rouvasväenyhdistykset. Sama sukupuolenmukainen kaksijakoisuus jatkui ohuena juonteena kaupunkiväestön organisoitumisessa aina 1900-luvun alkuun saakka, jolloin se naisten erillisjärjestäytymisen seurauksena alkoi voimakkaasti vahvistua.

Kaupunkiväestön järjestäytymistä — kuten myöskään kansalaisidentiteetin jäsentymistä — ei ole mahdollista ymmärtää, jos tämä kaksijakoisuus sivuutetaan. Tällä ei tarkoiteta sitä, että järjestäytymistapahtuma tulisi jakaa kahteen erilliseen lohkoon, joita voitaisiin tutkia erillisten kysymyksenasettelujen kautta, vaan sitä, että sukupuolenmukainen eriytyminen on alusta lähtien nähtävä kaupunkiväestön yhden ja yhteisen organisoitumisprosessin keskeisenä tekijänä. Samalla tavoin yksi ja yhteinen, järjestäytymi-

sessä konkretisoituva kansalaistumiskehitys on ymmärrettävissä vain sisäänrakentuneen "kaksineuvoisuutensa" kautta.

Kansalaisuuskäsitteen ja -käytännön kaksijakoisuutta ei tule kuitenkaan johtaa suoraan porvaristraditiosta. Vaikka nais- ja miesidentiteetti kaupunkikulttuurissa oli ehkä maaseutua selvemmin langennut yhteen yksityisen ja julkisen välisen sfäärijaon kanssa, tämä kahtiajako ei kaupungeissaakaan toiminut uudenaikaisen järjestäytymisen peruslähtökohtana. Naiset eivät sielläkään yhteiskunnallisella toiminnallaan murtautuneet yksityisestä julkiseen, vaan yhtä lailla kuin miehet, myös he jäsensivät uutta kansalaisidentiteettiään kaikkia väestöryhmiä koskevassa järjestötoiminnassa. Toisin sanoen, prosessi oli perusolemuksestaan sama kuin maaseudulla. Elämänpiirien pidemmälle edennyt eriytyminen kaupungeissa vain kanavoivat kansalaisidentiteetin muodostuksen talonpoikaisyhteisöä herkemmin ja nopeammin sukupuolittain eriytyneeseen toimintaan.

Naisten rooli kansalaisyhteiskunnassa

Naisten erillisjärjestäytymisen voimistumisessa huomio kiinnittyy ajankohtaan, 1900-luvun alkuun. Juuri tällöinhän yhtenäinen, integroitunut järjestäytyminen alkoi ylipäättänsäkin rakoilla, kaupunkipaikoissa ja rannikkoseuduilla ensin, maan sisäosissa myöhemmin. Juuri tällöinhän järjestötoiminta alkoi myös kauttaaltaan kehittyä selvästi luokkasidonnaiseen suuntaan.

Integroituneen järjestölaitoksen repeäminen samanaikaisesti sekä poliittisin että sukupuolenmukaisin perustein ei varmasti ollut sattuma. Päinvastoin vaikuttaa siltä, että nämä ilmiöt olivat tiukasti sidoksissa toisiinsa tai suorastaan edellyttivät toistaan, ja olivat siksi saman yhteiskunnallisen prosessin yhteenkietoutunutta ilmentymää.

Kysymysten keskinäisestä riippuvuussuhteesta puhuu selvää kieltään se, että nimenomaan miehet politisoituvat, eivät niinkään naiset. Vain työväenluokan naiset myötäilivät yleistä politisoitumista, mutta hekin toimivat selvästi miestovereitaan laimeammin. Keskiryhmien naiset sitä vastoin reagoivat kaikkinaiseen politisoitumiseen johdonmu-

kaisen pidättyvästi. Poliittisten järjestöjen sijaan tai niiden edelle he asettivat erilaiset kristillis-siveelliset yhteenliittymät ja raittiustyön. Keskiluokan naisten vuosisadan alussa perustamat epäpoliittiset erillisjärjestöt voikin tulkita miesten julkiselle sektorille sijoittuvan puolueaktivoitumisen kääntöpuoleksi tai rinnakkaisilmioiksi. Tällä menettelyllä nämä naiset itse asiassa vain veivät johdonmukaiseen päätökseen, eivät ainoastaan naisellisen kansalaisolemuksensa täydellistämistä, vaan myös oman feminiinisen toimintakenttensä rajaamisen porvarillisessa yhteiskuntakoneistossa.

Toiminnallaan keskiluokan naiset eivät siis asettuneet oman luokkansa miehiä vastaan, vaan heidän rinnalleen; eivät vastavirraksi, vaan täydentäjäksi. Kokonaiskehityksessä molempien sukupuolten toiminta oli yhdensuuntainen silloinkin, kun se ilmeni sukupuoleen perustuvan vastakkaisuuden ohjelmallisena määrittämisenä. Molemmat tavallaan ja tahollaan tukivat porvarillisen järjestelmän vakiinnuttamista. Naiset tekivät sen privatisoimalla kotielämän ja yhteiskunnallisen äidillisyyden feminiiniseksi elämäntavaksi. He tekivät sen myös sitomalla yhteiskuntamoraalin perustan ydinperheeseen ja asettamalla siveellisiksi ja puhtaiksi määritellyt naiset, siis itsensä, koko uuden yhteiskunnan moraalinvartijoiksi. Tällä tehtävänajaolla he vapauttivat miehet kapitalistisen tuotantotavan esteettömään, "moraalittomaan" juurruttamiseen ja porvarillisen yhteiskuntamuodon julkiseen pystyttämiseen.

Tässä jaossa myös raittiusliike "femini-soitui". Samalla kun se kiinnittyi kansalaisyhteiskunnan moraaliperustaan, se rajautui

naiselliseksi määrittyvälle toimintasektorille. Tätä ilmensi sekä raittiusliikkeen naisvaltaistuminen että myös naisliikkeen ja raittiuskysymyksen tiivis yhteenkytkentä 1900-luvun alussa. Samalla raittiusliike kuitenkin säilytti myös molempiin sukupuoliin vetoavan propaganda-arvonsa siksi, että se pysyi jatkuvasti perustelemaan uuden keskiluokkaisen elämäntavan ylemmyyttä vanhaan "barbariaan" verrattuna juoppouden ja raittiuden välisen yastakohta-asettelun kautta. Niin ikään sillä oli muita verrattomasti paremmat edellytykset nostaa havainnollisesti näkyviin ne traagiset seuraukset, erityisesti lasta ja perhe-elämää sattuttavat inhimilliset kärsimykset, joiden väitettiin olevan välttämättömänä seurauksena siitä, että julkisen ja yksityisen, työn ja kodin, miehikkään ja naisellisen välinen vastakkaisuus ei kyllin nopeasti lujittunut. Mutta ennen kaikkea raittiusliike oli erityisasemassa siinä, että se pystyi samankaltaisesti rakentamaan uutta kansalaisuusmallia sekä miehelle että naiselle, lujittamaan yhtä aikaa uuden ihmisen sekä maskuliinisia että feminiinisiä ominaisuuksia sekä tähdentämään uuden kansalaisuuden vastakkaisiin elämäntavoihin jakaantuvaa ja siksi toisistaan poikkeaville oikeuksille ja velvollisuuksille rakentuvaa kaksoisluonnetta. Näin tehdessään raittiusliike omalta osaltaan näytti toteen, että porvarillinen demokratia ei alun alkaenkaan perustunut lupaukseen yhdestä ja yhtäläisestä tasarvosta, vaan koko ideologian synty on keskeisesti nähtävä nimenomaan julkisen ja yksityisen elämäntavoihin, miehikkään ja naisellisen olemuksen, toisin sanoen kaksijakoisen kansalaisuuden

Ruotsinkieliset järjestäytymisperinteet

Ruotsinkielen ja ruotsinkielisen kulttuurin asema Suomessa on edelleen vankka. Nykyinen suomalainen yhteiskunta rakentuu perustalle, joka luotiin vanhassa Ruotsin valtakunnassa, missä itäiset maakunnat olivat valtakunnan yhdenvertaisia osia. Matti Klinge on analysoinut yhteisen taustan merkitystä ja toteaa kirjästään: kaikki suomalaiset ovat ruotsalaisia. Tämä yhteinen historiallinen tausta selittää ruotsinkielen tärkeyden, mutta se selittää myöskin kaksikielisyyden perinteisesti vahvan aseman. Joko-tai -asetelma, jonka mukaan yksilön on päättämisen, onko hän ruotsin- vai suomenkielinen, on kansallisuusliikkeiden luoma. Tällainen vivahteeton leimaaminen yleistyi vasta maailmansotien välisen kielellisen puhtausvimman aikana.

Suomalaisen yhdistyselämän juuret ovat ruotsinkieliset. Siihen aikaan kun siihen osallistuivat ainoastaan säätyläiset, keskustelut käytiin ja pöytäkirjat pidettiin ruotsiksi. Myös ensimmäisissä rahvaalle suunnatuissa yhdistyksissä ruotsi oli keskustelukielenä yleisempi kuin suomi. Kaupunkien varhaiset sivistysseurat ja vapaapalokunnat 1860- ja 1870-luvulla syntyivät liberaalin säätyläistön aloitteesta. Kokouskieleksi valittiin se, jolla tiedon oletettiin kulkevan kitkattomimmin. Suomeakin käytettiin, vaikka liberaalit olivat sitä mieltä, että kansakuntaa ei saanut väkisin suomenkielistä eikä ruotsista kokonaan luopua. Heidän mielestään ruotsalainen kulttuuriperinne oli Suomen autonomian paras ta.

Järjestäytyminen jakautui kielellisin perustein vasta 1880-luvulta lähtien. Näiltä ajoilta ovat ensimmäiset ohjelmallisesti yksikieliset raittiusseurat. Mutta sekä suomen- että ruotsinkieliset seurat kuuluivat samaan keskusjärjestöön, Raittiuden Ystäviin.

Jopa Kansanvalistusseura, joka oli Raittiuden Ystäviäkin selvemmin fennomaanisen liikkeen ohjauksessa, levitti kirjallisuuttaan molemmilla kielillä. Yksikielinen seurasta tuli vasta vuonna 1903. Kansanvalistusseuran toiminta ei kuitenkaan tyydyttänyt kaikkia ruotsinkielisiä piirejä. Vuonna 1882 perustettiin rinnakkaisjärjestöksi Svenska Folkskolans Vänner, jonka toimintamuodot kansantajuisine kalentereineen, asiamiesverkostoineen ja laulujuhlineen olivat samat kuin Kansanvalistusseuran. Uuden järjestön takana eivät olleet ensi sijassa liberaalit vaan ruotsinkielisten oma kansallisuusliike, joka fennomaanien tapaan katsoi, että kieliyhtenäisyys oli kansallisuuden perustekijä. Suunnan aatteellinen isä oli Axel Olof Freudenthal, ja sen tukialueet olivat pääasiassa maaseudulla ja pikkukaupungeissa. Sitä

kutsutaankin usein maaseuturuotsalaisuudeksi (bygdesvenskhet) erotukseksi ns. kulttuuriruotsalaisuudesta (kultursvenskhet), jonka pyrkimykset olivat yläluokkais-liberaalisia. Tämän suunnan henkisenä isänä on pidetty Carl Gustaf Estlanderia. Kun kaupunkien kulttuuriruotsalaisuus on painottanut ruotsalaisen kulttuurin merkitystä koko Suomelle, populistinen maaseuturuotsalaisuus on ollut taipuvainen korostamaan, että ruotsalaisuuden historia Suomessa on vähemmistön historiaa.

Kielikysymyksen kärjistyminen 1880-luvulla ja työväenluokan radikalisoituminen 1890-luvulla ajoivat kahden ruotsalaisuussuuntauksen edustajat samaan leiriin. Syntyi suomenruotsalainen kokoomaliike, den finlandssvenska samlingsrörelsen. Siihen kuului hyvin epäyhtenäinen joukko järjestöjä, joita yhdisti "ruotsalaisuuden henki" Liike tahtoi "epäpoliittisena" kieliliikkeenä puolustautua suoma-

"Maaseuturuotsalaisen" ajattelutavan mukaan Suomen ruotsinkielinen ja suomenkielinen väestö kuuluivat eri kansallisuuksiin. Ruotsinkielisten katsottiin polveutuvan viikingeistä. Tämän viikinkien maihinnousua Suomen rannikolle kuvaavan jäsenkortin otti käyttöön Helsingin pitäjään vuonna 1906 perustettu yhdistys, jonka tehtävänä oli ruotsinkielisen väestön henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin edistäminen. — SLS.

laisuutta ja sosialismia vastaan. Sen keskeisiä osia olivat kansansivistysjärjestöt kuten Svenska Folkskolans Vänner, nuorisoseurat ja Arbetets Vänner -yhdistykset. Viimeksi mainitut olivat kaupunkiyhdistyksiä, joilla ei ollut suoranaisia suomenkielisiä vastineita. Niiden syntyyn 1890-luvulla vaikutti se, että työväenyhdistykset hylkäsivät ruotsalaismallisen liberalismiin. Vuonna 1895 sekä Helsingin että Turun paikallisyhdistyksillä oli yli 600 jäsentä. Rinnan Arbetets Vänner -yhdistysten kanssa ruotsinkieliselle maaseudulle levisi nuorisoseuraliike kansanopistoaatteineen. Väestöpohjaan nähden ruotsinkieliset nuorisoseurat kokosivat enemmän jäseniä kuin suomenkielinen nuorisoseuraliike. Kansanopistoja ruotsinkielisten keskuudessa on suhteellisesti katsoen enemmän kuin missään muualla Pohjoismaissa. Tärkeä rengas kokoomaliikkeessä oli Brage-yhdistys, joka perustettiin vuonna 1906 vaalimaan ruotsalaista talonpoikaiskulttuuria Suomessa.

Yksikamarinen eduskunta vakiinnutti poliittisen liiton kulttuuri- ja maaseuturuotsalaisuuden välillä. Ruotsalainen kansanpuolue perustettiin vuonna 1906, ja eri ryhmien välinen liitto tai pikemminkin jännite on alusta pitäen leimannut puolueen toimintaa.

Eduskuntauudistuksen jälkeen puolue- ja kielipolitiikka tunkeutui yhä peruuttamattomammin joukkojärjestöihin. Seurauksena oli, että jokaisesta suuresta joukkojärjestöstä erkaantui ruotsinkielinen liitto. Näin syntyivät Finlands Svenska Nykterhetsförbundet 1905, Svenska Landbrukssällskapens i Finland Förbund 1910 ja Finlands Svenska Gymnastik-och Idrottsförbund 1912.

Ruotsinkieliset työväenyhdistykset perustivat jo 1899 oman liittonsa, Finlands Svenska Arbetarförbundin, joka toimi itsenäisenä piirijärjestönä sosialidemokraattisen puolueen sisällä. Liitto kävi epäkiitollista poliittista taistelua suomenruotsalaista kokoomaliikettä vastaan. Ruotsinkielisten yhteiskunnallinen radikalismi oli heikkoa, ja ruotsalainen kansanpuolue menestyi hyvin.

Suomen taloudellisessa, poliittisessa ja sivistyksellisessä eliitissä ruotsinkielinen edustus on ollut vahva ja näkyvä. Kaikkiaan ruotsinkielisen väestön sosiaalinen koostumus on kuitenkin ollut samantapainen kuin suomenkielisen. Luokkaerot eivät siksi selitä työväenliikkeen suhteellisen heikkoa kannatusta ruotsinkielisen väestön keskuudessa. Myöskään sinänsä tärkeä taustatekijä, hyökkäävä suomalaisuus tai paremminkin puolustautuminen sitä vastaan ei tarjoa hyvää selitystä RKP:n työläiskannatukselle, sillä työväenliikekin vastusti suomalaisnationalistisia pyrkimyksiä.

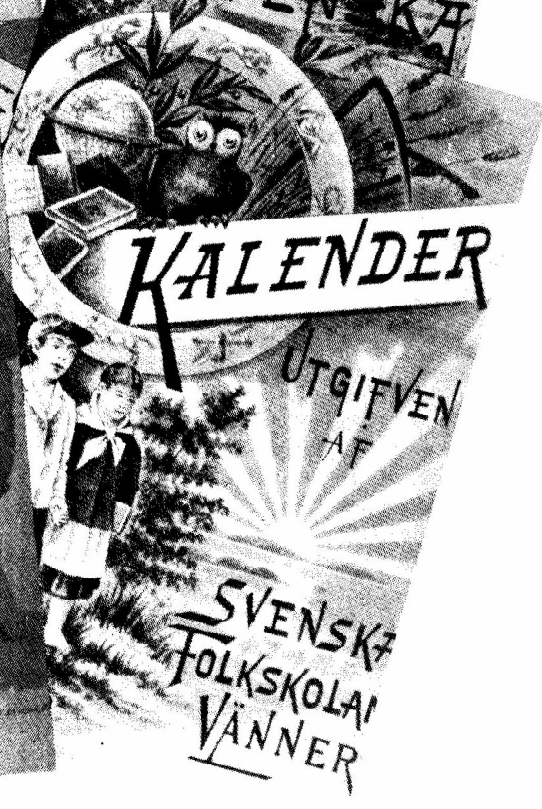
Eri kieliryhmien aatteellis-kulttuurisiin perinne-eroihin tilanteen syyt kuitenkin juontu-

vat, vaikkakin hieman mutkallisemmin. Vuosisadan alussa ruotsinkielisen älymystön piirissä oli halua lähestyä työväenliikettä. Mutta Arvid Mörne ja eräät muut liberaalitaustaiset sivistyneistön jäsenet joutuivat pian vaikeuksiin, koska heidän mielestään työväenpuolueeseen oli pesiytynyt vanhasuomalaisia käsitteitä. Vielä havainnollisemmin Suomen ruotsinkielisen

poliittisen kulttuurin ominaispiirteet tulevat esiin, kun verrataan yleensä suomenkielisiä ja ruotsinkielisiä järjestäytymisperinteitä. Fennomaaniseen ajatusmaailmaan on alusta pitäen sisältynyt usko siihen, että sivistyksen avulla voidaan luoda tasa-arvoinen suomalainen yhteiskunta. Sivistystyö ja koko yhdistyselämä on nähty tärkeänä osana kansakunnan rakentamista. Ruotsinkielisen kansansivistystyön päämäärät ovat olleet toiset, "epäpoliittiset" ja yksilökeskeisemmät. Esimerkiksi suomenkielinen nuorisoseuratoiminta on ollut vakavamielisempää — ja poliittisempää — kuin ruotsinkielinen, jossa eritoten vuoden 1906 jälkeen vühteellinen toiminta tuli yhä tärkeämmäksi.

Vähäisellä radikaalisuudella on myös eräitä väestöllisiä ja työväenluokan historiaan liittyviä selityksiä. Siirtolaisuus oli vuosisadan vaihteessa niin kuin se on nykyäänkin suhteellisesti vilkkaampaa ruotsinkielisten keskuudessa. Siksi poliittiselta näyttämöltä on poistunut erityisen paljon juuri ruotsinkielistä radikalisoitumiselle altista väkeä. Toisaalta ammattitaitoiset, työväenluokan parhaiten palkatut kerrostumat olivat ruotsinkielisempiä kuin muut kerrokset, ja monet niihin kuuluvat olivat Ruotsista muuttaneita. Ne samastuivat helposti keskiluokkaan ja olivat vankasti edustettuina suomenruotsalaisen kokoomaliikkeen keskiluokkaisissa yhdistyksissä. Ruotsinkielisen työväestön pääosa pysytteli kuitenkin näiden yhdistysten ulkopuolella ja sulautui työväenkulttuuriin, joka paikkakunnasta riippuen oli enemmän tai vähemmän kaksikielinen. Oman ruotsinkielisen työväenkulttuurin luomismahdollisuudet olivat vähäiset.

Svenska Folkskolans Vänner luotiin 1882 vastapainoksi kaksikieliselle Kansanvalistusseuralle, johon ruotsinmielisillä ei fennomaanien lujan otteen takia ollut asiaa. Ruotsinkielisen sivistyksen tärkeitä vaalimismuotoja olivat ruotsinkieliset laulu- ja soittojuhlat ja ruotsinkielinen kalenteri. — HYK

VIITTEET JA KUALÄHTEET

Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus

- 1 Irma Sulkunen, *Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Historiallisia tutkimuksia 134. Helsinki 1986.
- 2 *Suomen 24:s yleinen raittiuskokous Oulussa kesäk. 26.-28. p.nä 1906*. Helsinki 1906, s. 140—157.
- 3 *Raittiuden Ystävien vuosikertomukset 1900—1913*. Helsinki 1901—1914; *Finlands Svenska Nykterhetsförbunds Årsskrift 1906—1913*. Helsingfors 1907—1914.
- 4 Ks. esim. Haminan, Keski-Suomen, Kotkan ja Heinolan raittiusseurojen jäsenluettelot 1906—1913.
- 5 Ks. esim. Nousiaisten, Haaviston, Pihlajan, Virolahden, Säkjärven ja Summan raittius yhdistysten jäsenluettelot 1906—1913.
- 6 *Raittiuden Ystävien vuosikertomukset 1890—1907*.
- 7 Analyysi perustuu Raittiuden Ystävien pääänenkannattajaan *Kylväjään* sekä Raittiuden Ystävien julkaisemiin lehtisiin ja kirjaisiin.
- 8 *Kylväjä* 1900/39, s. 310.
- 9 *Kylväjä* 1897/45, s. 865.
- 10 *Kylväjä* 1897/40, s. 324.
- 11 *Kylväjä* 1898/1, s. 2—3.
- 12 *Koti ja Yhteiskunta* 1889/ensimmäinen vihko, s. 2—3.
- 13 Ks. esim. *Koti ja Yhteiskunta* 1889—1911; *Naisten Ääni* 1905—1910; *Excelsior-kalenteri* 1886—1889.
- 14 Ks. esim. *Raivattu polku. Suomen Valkonauhaliiton 50-vuotisjulkaisu*. Hämeenlinna 1955; *Valkonauha. Juhlajulkaisu* 1896—1931. Helsinki 1931.
- 15 Siiri Loimaranta, *Tietoja Suomen Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen toiminnasta 1896—1920*. Hämeenlinna 1921.
- 16 Manja Haltia, *Marttatoiminta 1899—1949*. Helsinki 1949; *Martta-yhdistys: Toimintakertomukset 1900—1913*. Helsinki 1901—1914.
- 17 Haltia, s. 9—19, 65; Märta von Alftan, *Seitsemän vuosikymmentä Naisasialiitto Unionin historiaa*. Joensuu 1966; *Suomen Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1900—1913*. Helsinki 1901—1914.
- 18 Irma Sulkunen, Naisten yleinen järjestäytyminen ja naisasialiike, *Sociologia* 15, 1978, s. 204—212.
- 19 Riitta Jallinoja, *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet*. Juva 1983; Aune Innala, *Suomen naisen alkutaival lainsäätäjänä 1907—1917*. Joensuu 1967; Maija Rajainen, Yleiset äänioikeusteoriat ja naisten äänioikeusliike Suomessa, *Historiallinen Aikakauskirja* 57, 1959, s. 1—13.
- 20 Ruth Bordin, *Women and Temperance: The Quest for Power and Liberty 1873—1900*. Philadelphia 1981; Barbara Leslie Epstein, *The Politics of Domesticity: Women, Evangelism and Temperance in Nineteenth-Century America*. Middletown, Conn. 1981.
- 21 *Kalenteri Suomen Naisten Työstä*. Helsinki 1894; Aino Saarinen, Naisliikkeen ensimmäiset vaiheet Suomessa — naiset 'hyvinvointivaltion' pioneereina, *Vapautta naisille*. Helsinki 1985; Sven-Erik Åström, Kuinka herrasväenrouvat löysivät köyhälistön, *Heikki Waris ja 15 tohtoria*. Porvoo 1961; F. K. Prochaska, *Women and Philanthropy in 19th Century England*. Oxford 1980; Barbara C. Pope, Angels in the Devil's Workshop: Leisured and Charitable Women in Nineteenth Century England and France, *Becoming Visible: Women in European History*, toim. Renate Bridenthal & Claudia Koonz. Boston 1977.
- 22 Ks. esim. Laura S. Struminger, *Women and the Making of the Working Class: Lyon 1830—1870*. St. Alban's, Vt. 1979; Jean H. Quataert, Unequal Partners in an Uneasy Alliance: Women and the Working Class in Imperial Germany, *Socialist Women*, toim. Marilyn J. Boxer & Jean H. Quataert. New York 1978.